

DOI: 10.33270/0525676812.16
УДК 343.148:[343.37:665.7]

САХОШКО Марина

аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9476-7292>;

ЮСУПОВ Володимир

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА АДВОКАТОМ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ПАЛЬНОГО АБО ЙОГО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ

Анотація. У статті досліджено процесуальний механізм залучення спеціаліста адвокатом під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту. Проаналізовано положення кримінального процесуального законодавства України про участь спеціаліста в провадженні. Встановлено нормативне закріплення рівних прав сторони обвинувачення і сторони захисту щодо залучення спеціаліста в кримінальному провадженні. Висвітлено прогалини законодавства про процесуальний механізм залучення адвокатом спеціаліста під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту. Запропоновано окремі рекомендації з удосконалення положень Кримінального процесуального кодексу України в аспекті залучення стороною захисту спеціаліста і його обов'язку прибути за відповідним викликом адвоката. Обґрунтовано, що в кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування адвокат має повноваження залучати спеціаліста під час подання клопотання стороні обвинувачення або самостійного запрошення спеціаліста шляхом підписання з ним договору і попереднього погодження зі слідчим або прокурором. На конкретних прикладах із практики розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту проілюстровано процесуальні аспекти залучення спеціаліста адвокатом під час проведення обшуку, огляду, отримання зразків для експертизи. Акцентовано на помилках суб'єкта слідчої дії під час відібрання порівняльних зразків пального, що згодом призводило до визнання відповідних доказів недопустимими. Сформульовано висновок, що задоволення клопотання адвоката про залучення ним спеціаліста до слідчої (розшукової) дії під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту залежить від обґрунтованості питання про необхідність використання стороною захисту спеціальних знань і навичок відповідного фахівця. Аргументовано, що процесуальний механізм залучення спеціаліста адвокатом під час слідчих (розшукових) дій на етапі досудового розслідування чітко не регламентовано в кримінальному процесуальному законодавстві, а фактичний допуск спеціаліста сторони захисту до участі в процесуальних діях залежить виключно від розсуду слідчого, прокурора або рішення слідчого судді за відповідним клопотанням сторони захисту.

Ключові слова: спеціаліст; спеціальні знання; кримінальне провадження; розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту; сторона захисту; адвокат; отримання зразків для експертизи.

Рекомендоване посилання:

Сахошко М., Юсупов В. Залучення спеціаліста адвокатом під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 1–2 (67–68). С. 124–131. DOI: 10.33270/0525676812.16

Вступ

У кримінальному процесуальному законодавстві України передбачено використання спеціальних знань експертів і спеціалістів як джерела доказів, що надає стороні обвинувачення й стороні захисту широкі можливості їх застосування в доказуванні. Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (Criminal Procedure Code..., 2012). Це можуть бути документальні ревізії, товарознавчі дослідження тощо, які проводять спеціалісти окремого підприємства, організації, установи чи відомства. Результати таких відомчих ревізій та розслідувань – акти, висновки й інші документи – долучають до матеріалів кримінальних проваджень як витребувані документи згідно із ст. 93 КПК України (долучення таких матеріалів відбувається шляхом подання захисником відповідного клопотання слідчому, дізнавачу, прокурору на етапі досудового розслідування), їх можуть розглядати як процесуальні джерела доказів (Kulyk, Tereshchenko, & Bondarchuk, 2023, p. 164).

Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги (Teplytskyi, Shramko, & Yusupov, 2019, p. 23).

Кримінальне процесуальне законодавство України не містить обмежень щодо участі спеціаліста в слідчих (розшукових) діях. Спеціаліст залучається у випадку, коли суб'єкт доказування визнає за необхідне використовувати спеціальні знання, уміння та навички їх застосування. Якщо особа, яка проводить слідчі (розшукові) дії, або суддя вважають, що здатні самостійно впоратися з проблемами, пов'язаними зі збирання доказів, то спеціаліста не залучають (Stepaniuk et al., 2023, p. 51-52).

Метою статті є дослідження нормативно-правового регулювання питань залучення спеціаліста адвокатом під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту, аналіз правозастосовної практики з цього питання та розроблення відповідних пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Матеріали та методи

Під час підготовки наукової статті використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Завдяки застосуванню термінологічного методу досліджено поняття «адвокат», «спеціаліст» у нормативно-правових актах кримінального процесуального законодавства. З метою забезпечення комплексного наукового підходу до розгляду нормативно-правового регулювання залучення адвокатом спеціаліста в кримінальному провадженні про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або його транспортування з метою збуту використано системно-структурний метод. Формально-логічний метод допоміг проаналізувати правові колізії нормативно-правового регулювання залучення адвокатом спеціаліста в кримінальному провадженні, з'ясувати сучасні особливості цього механізму під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 204 КК України, запропонувати зміни й доповнення до КПК України з питань участі спеціаліста в провадженні під час запрошення його стороною захисту. Для аналізу судових рішень у кримінальних провадженнях про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або його транспортування з метою збуту застосовано порівняльно-правовий метод.

Результати й обговорення

Як спеціаліст може бути викликана будь-яка обізнана особа, до якої законом пред'являються дві основні вимоги: незаінтересованість у кримінальному провадженні та компетентність, тобто володіння тими спеціальними знаннями й навичками, які необхідні під час проведення конкретної слідчої (розшукової) або судової дії. У переважній більшості випадків як спеціалістів залучають співробітників судово-експертних установ Міністерства юстиції України, Експертних служб, секторів криміналістичного забезпечення слідчих дій органів досудового розслідування Національної поліції України. У системі органів Національної поліції ефективно функціонують підрозділи криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Їх сектори, відділи й управління діють на районних, обласних і центральному (республіканському) рівнях. Ці підрозділи укомплектовані посадами спеціалістів-криміналістів. Відповідно до наказу МВС України від 6 липня 2017 року № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України», спеціаліст-криміналіст – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст здійснює техніко-криміналістичне забезпечення діяльності, що полягає в комплексному застосуванні системи науково-технічних засобів розслідування. Спеціаліст-криміналіст у своїй діяльності безпосередньо підпорядковується та підзвітний начальникові слідчого підрозділу (Shevchuk et al., 2024).

Однак залежно від виду злочину, який розслідують, і слідчої ситуації спеціалістами можуть бути бухгалтери, інженери різних профілів, технологи, фармацевти, льотчики, військовослужбовці тощо. Під час проведення слідчих (розшукових) дій діяльність спеціаліста контролює слідчий, хоча спеціаліст залишається незалежним у межах своєї компетенції (Stepaniuk et al., 2023, p. 52).

Відповідно до КПК України спеціаліста залучають для: надання консультацій, пояснень, довідок, висновків та інших документів з питань, що потребують спеціальних знань (ч. 1 ст. 71); надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків тощо) (ч. 2 ст. 71); дослідження інформації, отриманої під час застосування технічних засобів (ч. 1 ст. 266); участі в огляді кореспонденції (ст. 262); участі в огляді на місці (ст. 361); отримання зразків для експертизи (ст. 245); зняття показань технічних приладів і засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ст. 245-1); участі в огляді (ст. 237); участі в слідчому експерименті (ст. 240); участі в освідуванні особи (ст. 241); участі в пред'явленні особи для впізнання (ст. 228) тощо (Criminal Procedure Code..., 2012). В умовах змагального кримінального процесу спеціаліста можуть запрошувати: а) сторона обвинувачення; б) сторона захисту; в) суд (Shevchuk et al., 2024, p. 814). Доцільність створення реального механізму змагальності у кримінальному процесі потребує розроблення методів використання спеціальних знань не лише стороною обвинувачення, а й стороною захисту (Boikova, 2013).

Сторона захисту має право залучати спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо), а також для надання довідок, висновків та інших документів у випадках, передбачених п. 7, 8, 9 ч. 4 ст. 71 КПК України (Criminal Procedure Code..., 2012). Кожний випадок залучення спеціаліста стороною захисту повинен мати відображення такого рішення в матеріалах кримінального провадження як відповідні процесуальні підстави. Це має бути заявлене органу розслідування клопотання і рішення про його задоволення слідчим, прокурором або ж угода (договір) сторони захисту з конкретним спеціалістом на надання послуг у межах здійснення кримінального провадження. Адже недотримання процесуального порядку щодо оформлення доказів може призвести до визнання їх недопустимими (Starenkyi, 2016, p. 41). Захиснику не заборонено законодавством звертатися за допомогою до спеціаліста, що здійснюється за його кошт або за кошти тих осіб, від імені яких він діє (залежить від умов укладеного договору) (Kulyk, Tereshchenko, & Bondarchuk, 2023, p. 164).

Зокрема, під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 204; ч. 1 ст. 204; ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 204; ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 366 КК України, слідчий прийняв рішення про проведення огляду й обшуку різних приміщень та автотранспортних засобів. Під час цих слідчих (розшукових) дій здійснювали відбір пального – бензину марки А-76. Слідчий відхилив клопотання адвоката підприємства «Н.» про залучення до відбору зразків пального власних спеціалістів – технологів з виготовлення паливно-мастильних матеріалів. Під час проведення відповідних слідчих (розшукових) дій було допущено порушення вимог нормативно-правових актів щодо правил відбору пального. Згодом суд апеляційної інстанції зазначив про це у своїй ухвалі, а саме: «на переконання колегії суддів, відібрання зразків бензину А-76 для проведення експертних досліджень проводили з порушенням процесуальних вимог. Згідно з даними протоколу отримання зразків для експертизи за допомогою пробовідбірника було відібрано зразки, схожі на світлі нафтопродукти, які знаходилися в цистернах № 1П, 2П, 4П, 5П, 5Л, 4Л, 3Л, і з цистерни бензовоза ГАЗ. Водночас, згідно з даними протоколів випробувань від 16 жовтня 2013 року № 339/1-13 та № 339/2-13, з резервуарів 1, 2, 4, 5 було відібрано зразок за актом відібрання зразка № 1 від 2 вересня 2013 року комісією в складі: ОСОБА_12, ОСОБА_10. Ці особи є обвинуваченими в цьому кримінальному провадженні. Отже, незрозуміло, хто відібрав ці зразки, якщо обвинувачені в провадженні – то як це співвідноситься з дотримання вимог кримінального процесуального закону, зокрема ст. 237 КПК України, під час проведення огляду місця події. Стандарт ДСТУ 4488:2005 «Нафта і нафтопродукти. Методи відібрання проб» поширюється на нафту та нафтопродукти й установлює методи відбирання проб товарної нафти і нафтопродуктів. Методи відбирання проб передбачають відбір нафтопродуктів з трьох рівнів ємності (верхнього – на 250 мм нижче від верхнього рівня; середнього – із середини наливу нафтопродукту; нижнього – на 250 мм вище від дна резервуара), які повинні об'єднуватися в певних пропорціях для кожного виду резервуара, після чого об'єднану пробу і піддають аналізу. Відбір проб здійснюють спеціальними пробовідбірниками, які передбачають відбір нафтопродукту із заданого рівня. Водночас за записом, що міститься в матеріалах кримінального провадження, відбір нафтопродукту здійснювали відкритим металевим кухлем з одного рівня ємності з нафтопродуктом, що не допустимо за вимогами ДСТУ 4488:2005. Порушення процедури відбору зразка нафтопродукту, які зафіксовані на відеозапису, впливають на результати визначення експлуатаційних характеристик нафтопродуктів (відповідності ДСТУ), зокрема визначенню концентрації

бензолу. Тобто на підставі викладеного слід дійти висновку, що зразки нафтопродуктів, які досліджували і результати яких не відповідають встановленим стандартам, поставлені у вину кожному з обвинувачених, відібрані в порушення вимог ст. 237, 245 КПК України, а тому вони є недопустимим доказом у провадженні у змісті положень ст. 86 КПК України» (Resolution of the Kyiv Court..., 2020).

Під час досудового розслідування залучення спеціаліста стороною захисту може відбуватися шляхом подання відповідного клопотання слідчому, прокурору або самостійного звернення адвоката до певного кваліфікованого фахівця і отримання його згоди. Досвідчений адвокат, зазначає А. В. Сидельников (2018), може заздалегідь визначитися з тими випадками, коли в проведенні слідчої (розшукової) дії за його та його підзахисного участю допомога спеціаліста може бути потрібною і бажаною. У такому випадку він може напередодні або безпосередньо на місці до початку слідчої (розшукової) дії заявити клопотання про потребу залучення спеціаліста відповідного фаху, а також про використання потрібних для якісного виявлення та фіксації доказів науково-технічних засобів спеціалістом або ним особисто як стороною захисту. У разі задоволення такого клопотання захисник може контролювати роботу спеціаліста й оцінювати отримані результати, хоча керувати діями спеціаліста має право лише той, хто керує проведенням слідчої дії, а в захисника залишається право на висловлення пропозицій та зауважень, що підлягають обов'язковому відображенню в протоколі. Оцінку таким доказам дасть суд (Sidielnikov, 2018, p. 191).

Тому можливість участі спеціаліста, самостійно залученого адвокатом, у процесуальних діях, які проводить слідчий, потребує попереднього погодження. Такий спеціаліст має відповідати вимогам, зазначеним у ст. 71 КПК України, відмітку про нього роблять у протоколі процесуальної дії та інших документах кримінального провадження. Сторона обвинувачення має право до проведення слідчої (розшукової) дії перевірити в залученого адвокатом спеціаліста документи, що засвідчують володіння ним спеціальними знаннями і навичками, а також переконатися у відсутності підстав для його відводу (ч. 1 ст. 77, ст. 79, 80 КПК України) (Criminal Procedure Code..., 2012). Наприклад, під час проведення обшуку на одному із заводів органічних розчинників у зв'язку з розслідуванням кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 204, ч. 3 ст. 212 КК України, з метою відшукування та вилучення речей та документів, що мають доказове значення, відповідно до ст. 71 КПК України був запрошений спеціаліст у сфері контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів: заступник відділу контролю за виробництвом, обігом і ліцензуванням спирту,

алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовують в електронних сигаретах Департаменту контролю за підакцизними товарами Державної податкової служби України. Згодом на зразки вилученої рідини в скляних емностях було накладено арешт (Resolution of the investigating judge..., 2023).

Слід зосередити увагу на правовій колізії, що міститься в нормах ст. 71 КПК України. Сторона захисту має право залучити спеціаліста під час досудового розслідування, зокрема шляхом самостійного вибору фахівця, який володіє спеціальними знаннями та навичками, і погодження з ним участі в певній процесуальній дії. Відповідно до кримінального процесуального законодавства адвокат може проводити певні процесуальні дії в кримінальному провадженні. Водночас серед обов'язків спеціаліста міститься вимога прибути за викликом до слідчого, дізнавача, прокурора, суду й мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади (п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК України). Тобто не передбачено обов'язок з'явитися за викликом сторони захисту (захисника, адвоката) спеціаліста, якого ця сторона залучає. У зв'язку з тим, що спеціаліст, залучений адвокатом, одержує винагороду за виконану роботу, йому відшкодовуються витрати, пов'язані з його залученням до процесуальної дії (у деяких випадках завчасно, на підставі укладеного договору), цілком логічно є вимога про обов'язок спеціаліста прибути за викликом до адвоката для участі в процесуальній дії та мати при собі необхідне технічне обладнання.

Доцільність використання захисником спеціальних знань постає ще на етапі досудового розслідування кримінального провадження під час збирання доказів. Застосування спеціальних знань захисником на цьому етапі кримінального провадження відбувається на засадах змагальності, згідно зі ст. 22 КПК України (Kulyk, Tereshchenko, & Bondarchuk, 2023, p. 163).

Залучення спеціаліста адвокатом під час проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, розпочатому за ст. 204 КК України, відбувається під час обшуку, огляду, отримання зразків для експертизи. Адвокат має право клопотати перед слідчим, прокурором про проведення слідчої (розшукової) дії та залучення для участі в ній конкретного спеціаліста з метою надання кваліфікованої допомоги в збиранні доказів, а також консультації зі спеціалістом перед проведенням процесуальної дії, щоб скористатися його порадами, не запрошуючи спеціаліста до участі в конкретному процесуальному заході.

У ч. 1 ст. 236 КПК України передбачено право слідчого, прокурора запросити спеціалістів для участі в обшуку з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань. Хоча безпосередньої вказівки на обов'язок слідчого або прокурора забезпечити участь спеціаліста, залученого стороною захисту, немає,

принцип забезпечення права на захист, що міститься в ст. 20 КПК України, право на правову допомогу (ч. 3 ст. 42 КПК України), поєднані з правом захисника залучати спеціаліста відповідно до ст. 71 КПК України, створюють правові підстави для допуску такого спеціаліста до участі в обшуку. У ч. 1 ст. 236 КПК України зазначено про можливість допуску на місце обшуку захисника чи адвоката. З огляду на положення цієї норми, зазначає Ю. В. Шинкарьов (2023), слідчий або прокурор зобов'язані допустити захисника (адвоката) до слідчої (розшукової) дії (Shynkarov, 2023, p. 404).

Право захисника або адвоката перебувати під час обшуку має поширюватися і на залученого ним спеціаліста, який діє в його інтересах для надання кваліфікованої допомоги. Спеціаліст, залучений адвокатом, під час обшуку має право надавати йому консультації, фіксувати перебіг слідчої (розшукової) дії, спрямовувати увагу адвоката та присутніх під час обшуку осіб на важливі обставини виявленої слідової інформації, наполягати на внесенні письмових зауважень до протоколу. Спеціаліст може вказати захиснику на помилки, допущені під час виявлення, отримання та фіксації об'єктів, які можуть згодом стати речовими доказами. Такі помилки можуть бути зумовлені відмовою від використання техніко-криміналістичних засобів і методів виявлення та фіксації певних або інших слідів, передусім мікрооб'єктів, а також неправильним застосуванням цих засобів і методів (Sidielnikov, 2018).

Отже, участь спеціаліста, залученого стороною захисту, під час обшуку, який проводить сторона обвинувачення, є можливою і має ґрунтуватися на правових підставах у КПК України. Однак слідчий або прокурор можуть чинити перешкоди, посиляючись на відсутність прямої норми, щодо допуску спеціаліста, запрошеного стороною захисту, до обшуку. На жаль, нині дієвого механізму (оперативне оскарження дій сторони обвинувачення під час проведення слідчої дії чи то передбачення можливості під час судового розгляду усунути цей недолік) для захисту немає.

Зокрема, під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання і збуту пального слідчий провів обшук на території підприємства, де знаходилися ємності з паливом, і міг відбуватися технологічний процес виготовлення пального з недодержанням встановлених стандартів і технічних умов. Слідчий запросив до участі в обшуку спеціаліста – головного інспектора Державної податкової служби України. Адвокат – представник підприємства, які прибули для участі в обшуку, запропонували слідчому залучити до обшуку як спеціаліста інженера-технолога цього підприємства, надавши документи, які підтверджували його кваліфікацію щодо поводження з паливно-

мастильними матеріалами. Слідчий відмовив у залученні такого спеціаліста. Під час обшуку відбирали зразки (проби) продукції. У протоколі обшуку було зазначено зауваження адвоката: «Відбір проб (зразків) відбувся з порушенням Порядку відбору зразків та їх перевезення (переселення) до уповноваженої лабораторії та відповідного ДСТУ». Після проведення слідчої (розшукової) дії адвокати склали скаргу на дії слідчого щодо порушень під час відібрання проб пального під час обшуку, що згодом було враховано під час прийняття рішення слідчим суддею апеляційного суду (Resolution of the Kyiv Court..., 2025).

Схожий механізм залучення спеціаліста адвокатом передбачено під час проведення огляду (ст. 237 КПК України). Адвокат має відповідні правові підстави запросити спеціаліста до участі в огляді, який проводить сторона обвинувачення. Права спеціаліста під час огляду є такими самими, як і під час обшуку (ст. 71 КПК України). Участь спеціаліста, запрошеного стороною захисту, під час огляду, який проводить сторона обвинувачення, є можливою і має бути забезпечена на тих самих підставах, що й участь під час обшуку.

Відповідно до ч. 1 ст. 245 КПК України, зразки відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст (Criminal Procedure Code..., 2012). Цілком обґрунтованою з цього приводу є позиція А. М. Лазебного та І. С. Карпюка (2018), які зазначають, що в ст. 245 КПК спеціаліста згадують лише у випадку, якщо проведення експертизи доручено судом. Відібрання зразків здійснює сторона кримінального провадження. Проте, з огляду на положення ч. 2 і 3 ст. 71 КПК України, згідно з яким спеціаліст може бути залучений сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, можна стверджувати, що законодавець процесуально врегулював можливість залучення спеціаліста під час відібрання зразків для експертизи й залишив право вибору (залучити спеціаліста чи не залучити) за стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання про проведення експертизи (Lazebnyi, & Karpiuk, 2018, p. 220).

На практиці отримання зразків для експертизи пов'язано з подальшим призначенням і проведенням експертного дослідження для отримання доказів (Chucha, 2018, p. 296). Під час одержання зразків залучений спеціаліст: визначає їх кількість і якість; з'ясовує умови, значущі для подальшого дослідження, за яких повинні бути вилучені зразки; безпосередньо бере участь в одержанні їх; проводить попереднє дослідження

отриманих зразків; здійснює пакування їх; допомагає кваліфіковано зафіксувати в протоколі слідчої дії порядок добору зразків; консультує щодо питань, пов'язаних із формулюванням завдання експерту (Tolochko, & Voloshyn, 2019, p. 412-413). Під час отримання зразків для експертизи спеціаліст вживає заходів для недопущення знищення чи приведення в не придатний для подальшого експертного дослідження стан виявлених речових доказів і слідів (Shevchuk, 2024, p. 816).

Якщо сторона захисту в кримінальному провадженні про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або його транспортування з метою збуту має намір оскаржити законність відібрання зразків (з огляду на фактичні порушення під час їх отримання) або забезпечити належну фіксацію процесу, адвокат має право заявити клопотання про участь запрошеного ним спеціаліста в цій слідчій дії. Задоволення такого клопотання залежить від обґрунтованості питання про необхідність участі спеціаліста сторони захисту. Наприклад, якщо відбирають складні хімічні зразки з технологічного виробництва паливно-мастильних матеріалів або комп'ютерні дані, які стосуються цього процесу, участь спеціаліста, запрошеного адвокатом, може бути важливою для забезпечення належної процедури та фіксації можливих порушень.

Участь спеціаліста, запрошеного стороною захисту, під час отримання зразків для експертизи, яке проводить сторона обвинувачення, є можливою за клопотанням сторони захисту, і рішення про його задоволення залежить від обґрунтованості такого клопотання.

Спеціаліст може надавати слідчому й адвокату письмові пояснення, які відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України є додатком до протоколу. Такі письмові пояснення здебільшого долучають до протоколу огляду, обшуку в кримінальних провадженнях про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або його транспортування з метою збуту. Крім цього, дії спеціаліста, його усні висновки та зауваження фіксують у протоколі слідчої (розшукової) дії та додатках до нього.

Висновки

Залучення спеціаліста адвокатом під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту сприяє правильним діям і належному оформленню процесу виявлення, фіксації та вилучення доказів, оптимізує досудове розслідування і згодом – судовий розгляд.

Водночас з метою урівноваження можливостей залучення спеціаліста як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, ми пропонуємо зміни до п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК України, а саме викласти цей пункт у такій редакції: «прибути за викликом до слідчого, дізнавача, захисника, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; ...».

Кримінальне процесуальне законодавство України містить правові підстави для залучення спеціаліста стороною захисту для надання консультацій, технічної допомоги під час проведення процесуальних дій, складання письмових документів за результатами участі в них, зокрема на судових стадіях. Ці положення стосуються як залучення адвокатом відповідного фахівця для участі у власних процесуальних діях, витребуванні документів, так й у слідчих (розшукових) діях, що проводить сторона обвинувачення. Однак механізм реалізації цього права під час конкретних слідчих (розшукових) дій, передусім на етапі досудового розслідування, чітко не регламентований і може залежати виключно від розсуду слідчого, прокурора або рішення слідчого судді за відповідним клопотанням сторони захисту. Для повної реалізації принципу змагальності та забезпечення права на захист видається доцільним чіткіше законодавче врегулювання порядку залучення та участі спеціаліста, запрошеного стороною захисту, під час проведення всіх слідчих (розшукових) дій. Передусім це стосується участі запрошеного адвокатом спеціаліста під час обшуку, огляду, отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або його транспортування з метою збуту.

References

- [1] Boikova, M. (2013). Procedural guarantees of the use of special knowledge by a lawyer in criminal proceedings. *Viche*, 18. Retrieved from <https://veche.kiev.ua/journal/3851/>
- [2] Chycha, R.P. (2018). Procedural features of obtaining samples for examination. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 4(84), 295-301.
- [3] Criminal Procedure Code of Ukraine. (2012, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [4] Kulyk, M.Yu., Tereshchenko, Yu.V., & Bondarchuk, A.S. (2023). Peculiarities of the use of special knowledge by a defense attorney in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 80(2), 160-165. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.24
- [5] Lazebnyi, A.M., & Karpiuk, I.S. (2018). Specialist assistance in obtaining samples and preparing materials for examination. *International Legal Bulletin: Current Problems of Modernity (Theory and Practice)*, 3-4(12-13), 218-226.

- [6] Resolution of the investigating judge of the Shevchenkivskyi District Court of Kyiv No. 761/33081/23. (2023, October). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114653955>
- [7] Resolution of the Kyiv Court of Appeal No. 11-cc/824/31/2025. (2025, January). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124844089>
- [8] Resolution of the Kyiv Court of Appeal No. 753/16162/14-k. (2020, August). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443667>
- [9] Shevchuk, V.M., Zhuravel, V.A., & Shepitko V.Yu. (et. al.). (2024). *Criminalistics*. V.M. Shevchuk (Eds.). Kharkiv: Law.
- [10] Shynkarov, Yu.V. (2023). On the participation of a defense attorney and a lawyer in certain investigative actions. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 13(27), 400-406. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-13(27)
- [11] Sidielnikov, A.V. (2018). Use of special knowledge by a defense attorney during investigative (search) actions. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 1, 187-192.
- [12] Starenkyi, O.S. (2016). *Criminal procedural guarantees of a defense lawyer as a subject of evidence in pre-trial investigation: theory and practice*. Kyiv: Alerta.
- [13] Stepaniuk, R.L., Husieva, V.O., & Kikinchuk, V.V. (et. al.). (2023). *Forensics: forensic techniques*. Kharkiv: KhNUVS.
- [14] Teplytskyi, B.B., Shramko, O.M., & Yusupov, V.V. (2019). *Participation of a specialist in conducting investigative (search) actions during the investigation of corruption crimes*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav.
- [15] Tolochko, O.O., & Voloshyn, O.H. (2019). Participation of a specialist in obtaining samples for examination. *Theory and practice of forensic expertise: materials of the VIII interdepartmental scientific-practical conference* (pp. 410-413). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav.

Список використаних джерел

- [1] Бойкова М. Процесуальні гарантії використання адвокатом спеціальних знань у кримінальному судочинстві. *Віче*. 2013. № 18. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/3851/>
- [2] Чича Р. П. Процесуальні особливості отримання зразків для експертизи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 295–301.
- [3] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
- [4] Кулик М. Й., Терещенко Ю. В., Бондарчук А. С. Особливості використання захисником спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80, ч. 2. С. 160–165. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.24
- [5] Лазебний А. М., Карпюк І. С. Допомога спеціаліста в отриманні зразків і підготовці матеріалів для проведення експертизи. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4(12–13). С. 218–226.
- [6] Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 25 жовт. 2023 р. у справі № 761/33081/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114653955>
- [7] Ухвала Київського апеляційного суду від 14 січ. 2025 р. у справі № 11-cc/824/31/2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124844089>
- [8] Ухвала Київського апеляційного суду від 31 серп. 2020 р. у справі № 753/16162/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443667>
- [9] Криміналістика : підручник / [В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.] ; за заг. ред. В. М. Шевчука. Харків : Право, 2024. 1008 с.
- [10] Шинкарьов Ю. В. Щодо участі захисника та адвоката у окремих слідчих діях. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). С. 400–406. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-13(27)
- [11] Сідельников А. В. Використання спеціальних знань адвокатом-захисником під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. С. 187–192.
- [12] Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2016. 336 с.
- [13] Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / [Р. Л. Степанюк, В. О. Гусева, В. В. Кікінчук та ін.]. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.
- [14] Теплицький Б. Б., Шрамко О. М., Юсупов В. В. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 71 с.
- [15] Толочко О. О., Волошин О. Г. Участь спеціаліста в отриманні зразків для експертизи. Теорія та практика судово-експертної діяльності : матеріали VIII міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 410–413.

SAKHOSHKO Maryna

Postgraduate Student of the Department of Criminalistics Support and Forensic of the Science Educational and Scientific Forensic Institute of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9476-7292>;

YUSUPOV Volodymyr

Doctor of Law, Professor, Leading Researcher of the Scientific Research Laboratory on the Problems of Forensic Support and Forensic Expertise of the Educational and Scientific Forensic Institute of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

**INVOLVEMENT OF A SPECIALIST BY A LAWYER DURING
THE INVESTIGATION OF ILLEGAL MANUFACTURING, STORAGE,
SALE OF FUEL OR ITS TRANSPORTATION FOR THE PURPOSE OF SALE**

Abstract. *The article examines the procedural mechanism of involving a specialist by a lawyer during the investigation of the illegal production, storage, sale of fuel or its transportation for the purpose of sale. The provisions of the criminal procedural legislation of Ukraine on the participation of a specialist in the proceedings are analyzed. The normative consolidation of equal rights of the prosecution and the defense parties regarding the involvement of a specialist in criminal proceedings is established. The gaps in the legislation on the procedural mechanism of involving a specialist by a lawyer during the investigation of criminal offenses, in particular, illegal production, storage, sale of fuel or its transportation for the purpose of sale are highlighted. Separate recommendations are proposed for improving the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine in terms of involving a specialist by the defense party and his obligation to arrive at the appropriate summons of the lawyer. It is substantiated that in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation, a lawyer has the authority to involve a specialist when submitting a motion to the prosecution or independently inviting a specialist, by signing a contract with him and prior approval with the investigator or prosecutor. The procedural aspects of involving a specialist by a lawyer in conducting a search, inspection, and obtaining samples for examination are illustrated by specific examples from the practice of investigating the illegal production, storage, and sale of fuel or its transportation for the purpose of sale. Attention is drawn to the errors of the subject of the investigative action in selecting comparative samples of fuel, which subsequently led to the recognition of the relevant evidence as inadmissible. It is concluded that the satisfaction of the lawyer's request to involve a specialist in the investigative (search) action during the investigation of the illegal production, storage, sale, or transportation of fuel for the purpose of sale depends on the validity of the question of the need for the defense to use the special knowledge and skills of the relevant specialist. It is argued that the procedural mechanism for involving a specialist by a lawyer during investigative (search) actions at the stage of pre-trial investigation is not clearly regulated in criminal procedural legislation, and the actual admission of a defense specialist to participate in procedural actions depends solely on the discretion of the investigator, prosecutor, or the decision of the investigating judge upon the relevant request of the defense.*

Keywords: *specialist; special knowledge; criminal proceedings; investigation of illegal production, storage, sale of fuel or its transportation for the purpose of sale; defense; lawyer; obtaining samples for examination.*